

Institucija ombudsmena/ombudsmana
za ljudska prava Bosne i Hercegovine

Институција омбудсмена/омбудсмана
за људска права Босне и Херцеговине

u saradnji sa

Save the Children
Norway

Specijalni izvještaj o problemu prosjačenja djece u Bosni i Hercegovini

***Rezultati empirijskog istraživanja realizovanog
u opštinama Sarajevo, Banjaluka, Tuzla, Mostar i Brčko distrikt***

Banjaluka / Sarajevo, 2009. godine

Institucija ombudsmana/ombudsmana
za ljudska prava Bosne i Hercegovine

Institucija ombudsmana/ombudsmana
za ljudska prava Bosne i Hercegovine

u saradnji sa

Save the Children
Norway

Specijalni izvještaj o problemu prosjačenja djece u Bosni i Hercegovini

*Rezultati empirijskog istraživanja realizovanog
u opštinama Sarajevo, Banjaluka, Tuzla, Mostar i Brčko distrikt*

★

Banjaluka / Sarajevo, 2009. godine

Institucija ombudsmena / ombudsmana za ljudska prava BiH

Odjel za praćenje prava djece

Projekat Projekat "Jačanje kapaciteta Odjela za praćenje prava djece"

Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH

Banja Luka/ Sarajevo, 2009. godine

Rezultati empirijskog istraživanja realizovanog u opštinama Sarajevo, Banjaluka, Tuzla, Mostar i Brčko distrikt

Sadržaj

Opis problema.....	5
Osnovni ciljevi istraživanja.....	9
Demografski prikaz uzorka	10
Analiza odgovora	14
Zaključci	40
Literatura	42
Prilog	43

Opis problema

Trgovina ljudima je socijalna pojava stara koliko i čovječanstvo. Prvi put je pravno regulisana tek 1926. godine u Konvenciji o zabrani ropstva i Protokolu uz Konvenciju o zabrani ropstva iz 1953. godine. Ovim dokumentima ropstvo je definisano kao *stanje ili položaj pojedinca nad kojim se vrše atributi vlasništva ili neki od njih*, a trgovina robljem se odnosila na *“sve akte lišavanja slobode, sticanja ili raspolaganja pojedincem s ciljem da se on pretvori u roba; sve akte sticanja roba sa ciljem da ga se proda ili razmijeni; sve akte raspolaganja prodajom ili razmjenom roba s ciljem da on bude prodan ili razmijenjen; svaki akt trgovine ili transporta roblja.*

Najšire prihvaćena definicija trgovine ljudima utvrđena je u Protokolu Ujedinjenih nacija za sprečavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom (jedan od dva “protokola iz Palerma” Konvencije UN o transnacionalnom organizovanom kriminalu), po kojem je trgovina ljudima shvaćena kao *vrbovanje, transport, sklanjanje ili prijem osoba, putem prijetnji ili korištenja sile ili drugih oblika prinude, otmice, prevare, zloupotrebe moći ili ugroženog položaja, ili davanja ili primanja novca ili beneficija kako bi se postigao pristanak osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom, a u svrhu iskorištavanja. Iskorištavanje minimalno uključuje iskorištavanje prostitucije drugih ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili prakse slične ropstvu, potčinjavanje ili odstranjivanje organa.* Ova definicija ukazuje da je pristanak trgovane osobe na namijenjenu eksploataciju irelevantan da bi se on/a smatrala žrtvom ovog kriminala. Seksualna eksploatacija djece mlađe od 18 godina definisana je kao trgovina ljudima čak i onda kad prisila nije korištena.

UN Konvencija o pravima djeteta sa svojim dodatnim Protokolom o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji pružaju opšti okvir za borbu protiv trgovine djecom, uključujući sprječavanje i pomoć žrtvama. Sve aktivnosti, poduzete u vezi sa djecom žrtvama, moraju se zasnivati na principima zaštite i poštivanja ljudskih prava predviđenim ovim dokumentima. Ratificiranjem Konvencije o pravima djeteta, i njena dva dodatna Protokola, Vlada Bosne i Hercegovine se obavezala da će štiti i osigurati prava djece, te preuzela odgovornost pred međunarodnom zajednicom za njeno provođenje. Fakultativni protokol UN Konvencije o pravima djeteta obavezuje države da osiguraju da se domaćim zakonima ne dozvoli uključivanje djece, pod bilo kakvim okolnostima, u prostituciju, pornografiju i prisilan rad.

Država Bosna i Hercegovina je, također, 2000. godine potpisala Konvenciju UN o transnacionalnom organizovanom kriminalu kao i Protokol za sprečavanje, zaustavljanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom koji je ratifikovan 2002. godine, kao i brojne druge međunarodne i regionalne konvencije. Bosna i Hercegovina je također od 2002. godine članica Vijeća Evrope i potpisnica Evropske kon-

vencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, a decembra 2007. godine BiH je parafirala i Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju i obavezala se da pored harmonizacije i unifikacije zakonodavstava u gospodarskom smislu to učini i u svakom drugom pogledu posebno kada se radi o borbi protiv organiziranog kriminala i trgovini ljudima, a naročito djecom kao jednom od najtežih i najrasprostranjenijih vidova organizovanog kriminala.

Vijeće Ministara Bosne i Hercegovine je prepoznalo problem trgovine ljudima tako da je 2003. godine imenovan Državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne migracije i utvrđen način koordinacije između ključnih državnih institucija. Državni koordinator i predstavnici relevantnih ministarstava koordiniraju implementaciju mjera i aktivnosti utvrđenih u okviru *“Državnog akcijskog plana za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u Bosni i Hercegovini”*.

Problem djece koja žive i rade na ulici dugo je bio problem koji nije rješavan kao pitanje povezano s trgovinom. Iako je bilo sporadičnih prijava, zapažanja i medijskih objava da u pojedinim gradovima Bosne i Hercegovine ima djece koja su na ulici, gdje su radila cijeli dan, povremeno viđana kako svoju zaradu predaju odraslima², izostajala je ozbiljna intervencija nadležnih institucija i službi. Pitanje djece koja žive i rade na ulici, kao mogućih žrtava trgovine djecom, treba tretirati kao problem u sastavu sistema socijalne zaštite. Djeca koja prose su djeca čija je druga kuća postala ulica i koja se moraju povinovati “pravilima ulice”. Uglavnom ne idu u školu, a kako bi opstala i preživjela trpe teror odraslih koji ih zloupotrebljavaju na različite načine. Najrasprostranjeniji vid takve zloupotrebe je prosjačenje.

Organizacije UNICEF i Save the Children Norway su tokom 2004. godine istraživanjem obuhvatili problematiku djece koja rade na ulici. Ovo istraživanje je otkrilo da značajan broj djece živi ili radi na ulici. Anketirani su izvijestili o hiljadu kontakata koji su ostvareni sa takvom djecom u periodu od 1999 do 2002. godine, ali je u izvještaju podvučeno da je teško napraviti konkretne procjene stvarnog broja djece zbog izostanka sistematskog prikupljanja podataka od strane onih koji pružaju usluge i policije. Čini se da većina ove djece dolazi iz romske zajednice. Podaci, dalje, govore da se radi uglavnom o djeci mlađoj od 14 godina, od kojih najveći broj ne ide u školu, a dobar dio se tokom anketiranja činio bolesnim.

Podaci iz izvještaja nevladine organizacije Budimo aktivni³ za 2006. godinu otkrivaju kako vrste poslova koje romska djeca obavljaju zavise od njihove uključenosti u školovanje. Za djecu koja ne idu u školu, veća je vjerovatnoća ne samo da rade nego

¹ Prvi Akcioni plan za period 2002-2005; drugi za period 2005-2007; treći za period 2008-2012

² Istraživanje o nasilju nad djecom u Bosni i Hercegovini, Save the Children Norway i UNICEF, 2004.

³ Djeca progovaraju - Šta utiče na trgovinu djecom u Jugoistočnoj Evropi, Izvještaj iz Bosne i Hercegovine maj 2007, Save the Children Norway

i da taj rad uključuje rad na ulici poput prosjačenja i prikupljanja otpada, a za djecu koja pohađaju školu i rade veća je vjerovatnoća da pomažu roditeljima na pijaci ili sa prodajom drugih stvari.

Podaci Svjetske banke za 2004. godinu upućuju na činjenicu da oko 20% odraslih u Federaciji BiH i 25% u RS živi ispod opšte granice siromaštva, što je veći procenat nego u bilo kojoj drugoj zemlji bivše Jugoslavije, a potrošnja na socijalnu i dječiju zaštitu u BiH je niža nego bilo gdje u jugoistočnoj Evropi. Sveprisutno siromaštvo, teška socijalna situacija, dug tranzicijski period kroz koji Bosna i Hercegovina prolazi samo su neki od faktora koji pogoduju rasprostranjenosti prosjačenja. Djeca rade na ulici jer su njihove porodice siromašne i da situacija bude teža, najčešće su društveno isključene. Većina onih koji rade na ulici su Romi, zato što su Romi nesrazmjerno izloženi društvenoj isključenosti. Oko 27% Roma u Bosni i Hercegovini, nasuprot 2% većinskog stanovništva koji žive blizu anketiranih romskih zajednica, žive u domaćinstvima sa dnevnom prosječnom potrošnjom ispod pariteta kupovne moći od \$4.30⁴. Pored toga, siromaštvu naginju i porodice sa više djece, a to je upravo karakteristično za romske porodice u BiH.

Analiza podataka o cjelokupnom stanovništvu u BiH⁵ ukazuje da su djeca, pogotovo ona mlađa od 5 godina, raseljene osobe i povratnici, nezaposleni, kao i osobe sa niskim stepenom obrazovanja, naročito izložena riziku od siromaštva. Dvije trećine siromašnih žive u domaćinstvima sa djecom. Djeca u RS su posebno ranjiva, jer oko polovine njih živi u siromašnim porodicama, dok se u FBiH to odnosi na oko jednu trećinu sve djece. Oko 13% djece živi u porodicama koje spadaju u kategoriju najsiromašnijih, a 29% domaćinstava je na granici siromaštva. Siromaštvo u porodicama sa djecom je najviše naglašeno tamo gdje niko od članova porodice nije zaposlen, dok je situacija naročito teška za raseljena domaćinstva gdje je glava porodice nezaposlena.

Brojne kampanje za sprečavanje i podizanje svijesti provedene su nedavno u Bosni i Hercegovini. Državni koordinator u saradnji sa Organizacijom za sigurnost i saradnju u Evropi (OSCE), Stabilizacijskim snagama u Bosni i Hercegovini (od januara 1996. do decembra 2005. SFOR), Policijskom misijom Evropske unije (EUPM), Međunarodnom organizacijom za migracije (MOI), te NVO-ima "Lara" i "La Strada", otpočeo je projekat "Zaustavite lanac trgovine ljudima", koji cilja na službe koje provode zakon, a koje rade na sprečavanju trgovine ljudima. Pored toga, druge kampanje za podizanje svijesti ciljane na (potencijalne) žrtve trgovine ljudima, javnost i potencijalne klijente provedene su uglavnom od NVO-a. Nadalje, MOI je radio na velikim kampanjama za podizanje svijesti koristeći promotivne brošure, TV reklame, bilborde i dokumentarne

⁴ *Djeca progovaraju - Šta utiče na trgovinu djecom u Jugoistočnoj Evropi*, Izvještaj iz Bosne i Hercegovine maj 2007, Save the Children Norway

⁵ *BiH Srednjoročna razvojna strategija (PRSP)*, Vijeće ministara BiH, Vlada FBiH. i saradnici, 2004.

emisije. Kampanje za sprečavanje i podizanje svijesti koristile su različite metode, poput okruglih stolova, seminara i radionica o temi trgovine ljudima.

U Banjaluci je 2005. godine osnovana prihvatna stanica za djecu zatečenu u skitnji i prosjačenju. Osnivač je centar za socijalni rad Banjaluka, a prihvatna stanica je plod saradnje Centra javne bezbjednosti Banjaluka, Unije studenata socijalnog rada banjalučkog univerziteta i Centra "Zaštiti me", o čemu svjedoči potpisan Memorandum o saradnji. U Tuzli, u organizaciji nevladine organizacije "Zemlja djece" također postoji dnevni centar za djecu koja obavljaju rad na ulici. Ova organizacija godinama uspješno radi na zaštiti prava djece koja obavljaju rad na ulici i njihovoj integraciji u redovan školski sistem i društvo uopšte. Po istom modelu je u Sarajevu, 2009. godine otvoren dnevni centar za djecu u skitnji u saradnji Centra za socijalni rad Kantona Sarajevo i organizacije Save the Children Norway SEE.

Osnovni ciljevi istraživanja

Institucija ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine je imajući na umu potrebu zaštite djece od zloupotrebe u svrhu prosjačenja izvršio analizu ovog problema kroz aktivnosti projekta *“Jačanje kapaciteta odjela za praćenje prava djece institucije Ombudsmena BiH”*⁶ Empirijsko istraživanje, prikazano u ovom izvještaju, je dio sveukupne analize situacije na terenu u opštinama Sarajevo, Banjaluka, Tuzla, Mostar i Brčko distrikt.

Istraživanje je organizovano radi prikupljanja podataka od relevantnih institucija sistema (nadležna ministarstva na svim nivoima vlasti, centri za socijalni rad/skrb, centri javne bezbjednosti) i nevladinih organizacija koje djeluju na području ove četiri opštine. Planirano je da dobijeni rezultati budu osnov za dalje djelovanje ombudsmena BiH u smislu ocjene potrebe upućivanja Specijalnog izvještaja sa preporukama.

Osnovni ciljevi ovog istraživanja su:

- Utvrđivanje prirode i obima prakse vođenja statističke evidencije o problemu prosjačenja
- Procjena prirode i obima konkretnih aktivnosti na suzbijanju i prevenciji prosjačenja djece
- Snimanje osnovnih stavova stručnjaka/kinja o prosjačenju djece
- Utvrđivanje osnovnih problema koje stručnjaci/kinje imaju u radu na suzbijanju i prevenciji prosjačenja djece
- Prikupljanje prijedloga za sistemsko djelovanje u cilju zaštite djece od rada i života na ulici
- Senzibilisanje stručne i šire javnosti za problem prosjačenja djece

Nacrtom istraživanja bilo je predviđeno da se prikupljanje podataka obavi primjenom upitnika kreiranog za potrebe analize Odjela za praćenje prava djece Ombudsmena BiH. Uzorak su sačinjavali/e stručnjaci/kinje predstavnici/e odgovornih institucija i nevladinih organizacija na području Banjaluke, Sarajeva, Tuzle i Mostara i Brčko Distrikt. Stručni tim Ombudsmena BiH je proslijedio upitnike na ključne adrese putem pošte, faksa ili internetom, a ispitanici/e su na isti način vraćali/e upitnik sa svojim odgovorima. Istraživanje je bilo anonimno.

⁶ Projekat se implementira u saradnji sa Save the Children Norway SEE

Demografski prikaz uzorka

Nacrtom istraživanja planirana je analiza situacije prosjačenja u opštinama Banjaluka, Sarajevo, Tuzla, i Mostar tako da su upitnici proslijeđeni u 53⁷ institucije sistema i NVO koje su nadležne ili djeluju u ovim opštinama. Kako se može vidjeti u tabeli 1. odgovore je dostavilo 28 ispitanika/ca. Što se tiče demografskih karakteristika uzorka može se reći da je bilo nešto više ispitanica (57.1%) nego ispitanika (42.9%). Skoro trećina anketiranih (28.5%) je starosne dobi od 40 do 50 godina, jedna petina (17.9%) od 30 do 40 godina (tabela 2.). Jedna petina ispitanih je sa stažom do 5 godina na poslovima vezanim za problem prosjačenja djece, nešto više od jedne desetine ispitanika je sa 5 do 10 godina radnog staža, jedna desetina sa stažom 20 do 25 godina, dok je 7.2% ispitanika/ca sa preko 30 godina rada na ovoj problematici (tabela 3.) Mora se naglasiti da polovina anketiranih stručnjaka/inja nije odgovorila koliko dugo rade na poslovima vezanim za problem prosjačenja djece tako da se ne može prikazati kompletna demografska slika uzorka.

Tabela 1. Polna struktura uzorka

	Broj	Procenat
Muškarci	12	42.9
Žene	16	57.1
Total	28	100.0

⁷ Vidjeti prilog sa listom institucija/NVO u uzorku

Rezultati empirijskog istraživanja realizovanog u opštinama Sarajevo, Banjaluka, Tuzla, Mostar i Brčko distrikt

Tabela 2. Starosna dob ispitanika/ca

	Broj	Procenat
Bez odgovora	4	14.3
30	2	7.1
31	1	3.6
33	1	3.6
35	1	3.6
40	1	3.6
42	2	7.1
44	1	3.6
47	2	7.1
48	2	7.1
50	1	3.6
51	1	3.6
53	1	3.6
54	2	7.1
55	2	7.1
58	1	3.6
59	3	10.7
Total	28	100.0

Tabela 3. Godine staža na poslovima vezanim za problem prosjačenja

	Broj	Procenat
Bez odgovora	14	50
1	1	3.6
2	2	7.1
3	2	7.1
4	1	3.6
5	1	3.6
6	1	3.6
7	1	3.6
8	1	3.6
20	1	3.6
23	1	3.6
25	1	3.6
30	1	3.6
34	1	3.6
Total	28	100.0

U tabeli 4 prikazane su institucije i NVO koje su odgovorile na upitnik i kako se može vidjeti nešto više od jedne trećine odgovora (35.7%) stiglo je od saradnika/ca iz NVO, dok su ostali dio sačinjavale institucije sistema. Preciznije rečeno, jedna trećina odgovora stigla je iz resornih ministarstava, petina iz centara za socijalni rad/skrb i jedna desetina iz centara/sluzbi javne bezbjednosti. Ministarstva koja su se odazvala pozivu Ombudsmena na saradnju bila su u najvećem broju iz oblasti unutrašnjih poslova/sigurnosti (17.9%), zatim rada i socijalne zaštite (14.3%), obrazovanja (14.3%), zdravstva (3.6%) i na kraju ljudskih prava i sloboda (7.1%), tabela 5.

Rezultati empirijskog istraživanja realizovanog u opštinama Sarajevo, Banjaluka, Tuzla, Mostar i Brčko distrikt

Tabela 4. Institucija/Organizacija u kojoj radite

	Broj	Procenat
Centar za socijalni rad	5	17.9
Policija	3	10.7
Ministarstvo / Služba	9	32.1
Savjet za djecu RS	1	3.6
Nevladina organizacija	10	35.7
Total	28	100.0

Tabela 5. Nadležnost ministarstva

	Broj	Procenat
Bez odgovora	12	42.9
Rad i socijalna zaštita	4	14.3
Unutrašnji poslovi/sigurnost	5	17.9
Ljudska prava	2	7.1
drugo	5	17.9
Total	28	100.0

Analiza odgovora

Institucije i NVO, uključene u naše istraživanje, uglavnom nemaju evidenciju o djeci koja prosjače. Svega jedna desetina anketiranih (10.7%) je potvrdila da vodi statističku evidenciju o djeci koja su u ovoj vrsti problema (grafikon 1.). Osnovni razlog neustavljavanja prakse evidentiranja ispitanici/e u najvećem broju navode nepostojanje nadležnosti za ovu vrstu aktivnosti (42.8%), zatim objašnjenje da takvi poslovi nisu prioritetni (10.7%), ali i to da usljed svakodnevnog rada na ovom problemu ne uočavaju neophodnost evidentiranja ili nemaju vremena niti ljudskih resursa za ažuriranje takve evidencije (7.2%), kao i to da u radu na drugoj vrsti poslova istovremeno tretiraju i problem djece koja prose (3.6%), što se može vidjeti u tabeli 6. Interesantno je da je ispitanik iz jedne NVO kao odgovor naveo neodgovarajući odnos koji institucije sistema imaju prema NVO za koji je karakteristično omalovažavanje uloge i uticaja nevladinog sektora. Samim tim je otežan pristup evidenciji i dobijanje podataka od institucija sistema tako da NVO ne mogu uspostaviti adekvatnu evidenciju.

Grafikon 1.

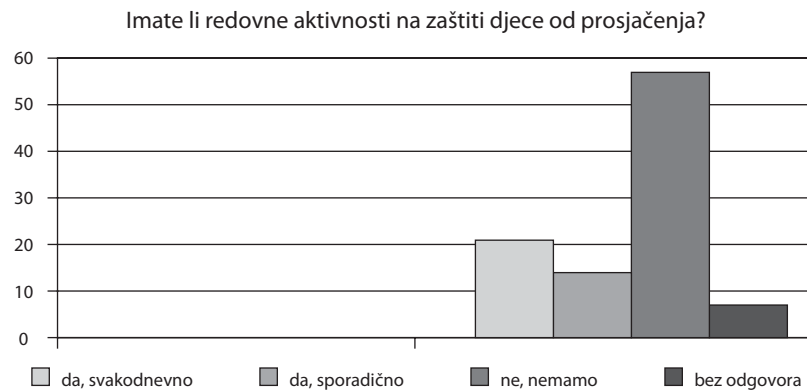

Tabela 6. Zbog čega se u instituciji/organizaciji u kojoj radite ne praktikuje vođenje statistike o djeci koja prosjače?

	Broj	Procenat
Bez odgovora	9	32.1
obim posla/svakodnevno se rade takvi poslovi	2	7.1
nije prioritet/ne bave se time	3	10.7
problem je sadržan u drugoj kategoriji	1	3.6
romske NVO se ne uvažavaju dovoljno	1	3.6
nije nadležnost	12	42.8
Total	28	100.0

Problem prosjačenja djece, za većinu institucija i NVO u našem istraživanju nije tema koja je svakodnevno prisutna u radu. Grafikon 2. daje pregled dinamike djelovanja anketiranih institucija/NVO i može se primijetiti da je tek petina odgovora (21.4%) u kategoriji "svakodnevne usmjerenosti" na ovaj problem. S druge strane, nešto više od polovine (57.1%) anketiranih uopšte nema aktivnosti u ovoj oblasti.

Grafikon 2.

Institucije i NVO uglavnom realizuju aktivnosti koje afirmišu pravo na obrazovanje djece, edukuju populaciju o problemu i posljedicama prosjačenja, kao i mjere upozorenja ili represivne mjere prema roditeljima/starateljima. Skoro petina anketiranih je potvrdila da poseban napor ulažu u proces uključivanja djece koja prosjače u redovan sistem obrazovanja, dok je po jedna desetina naglasila primjenu mjera upozorenja i represije, senzibilizacije djece i odraslih za ovu problematiku, psiho-socijalnu podršku porodici i uklanjanje djece sa ulice u cilju prevencije. Konkretno aktivnosti koje se praktikuju u institucijama i NVO uključenim u naše istraživanje predstavili smo u tabelama 7. i 8.⁸

Tabela 7. Koju vrstu aktivnosti (usmjerenu na zaštitu djece od prosjačenja) praktikuje institucija/organizacija u kojoj radite? (prvi odgovor)

	Broj	Procenat
Bez odgovora	12	42.8
identifikovanje djece koja prose	1	3.6
psiho-socijalna podrška porodici	1	3.6
pravo na obrazovanje djece	5	17.9
mjere upozorenje/represivne mjere	2	7.1
finansijksa podrška (održivost CSR od strane ministarstava	2	7.1
prikupljanje statističkih podataka	1	3.6
mobilni tim-prema protokolu o prevenciji prosjačenja	1	3.6
socijalizacija - slobodno vrijeme	1	3.6
Edukacija	2	7.1
Total	28	100.0

⁸ Upitnikom je data mogućnost davanja dva odgovora na postavljeno pitanje, pri čemu odgovori nisu rangirani to jest imaju jednaku vrijednost bez obzira na redosljed

Tabela 8. Koju vrstu aktivnosti (usmjerenu na zaštitu djece od prosjačenja) praktikuje institucija/organizacija u kojoj radite? (drugi odgovor)

	Broj	Procenat
Bez odgovora	20	71.4
prevenciju (uklanjanje sa ulice)	2	7.1
mjera pojačanog nadzora	1	3.6
psiho-socijalna podrška porodici	2	7.1
mjere protiv roditelja/staratelja	1	3.6
socijalizacija - slobodno vrijeme	1	3.6
saradnja sa NVO-podrška projektima	1	3.6
Total	28	100.0

Na pitanje Sa kojim se problemima susrećete tokom rada na zaštiti djece od prosjačenja? Ispitanici su davali dva odgovora, jednaka po značaju bez obzira na redosljed (tabele 9. i 10.). Najprisutniji problemi odnose se na nezainteresovanost vlasti za saradnju usljed ignorisanja postojanja samog problema i nesenzibilisanosti za pojavu prosjačenja u BiH (11.1%), ograničeni kapaciteti Centara za socijalni rad/skrb za prihvatanje djece u skitnji (10.7%), loš roditeljski kapacitet (10.7%), slaba saradnja sa drugim institucijama sistema (7.2%) i nepostojanje djece u zvaničnim evidencijama usljed neizvršenog upisa u matične knjige rođenih (7.2%). Ono što je posebno zabrinjavajući podatak je to da roditelji svjesno i direktno zloupotrebljavaju djecu u svrhu prosjačenja! Na ovaj problem, u smislu rada na prevenciji i suzbijanju pojave prosjačenja djece ukazao je samo jedan odgovor, ali ako se dalje prati tekst analize u dijelu razloga prosjačenja može se vidjeti znatno više odgovora ovog tipa.

Tabela 9. Sa kojim se problemima susrećete tokom rada na zaštiti djece od prosjačenja? (prvi odgovor)

	Broj	Procenat
Bez odgovora	18	64.3
slaba saradnja sa drugim institucijama	1	3.6
loš roditeljski kapacitet	3	10.7
nezainteresovanost vlasti za saradnju, ignorisanje problema	3	10.7
problem efektivnog lokalnog delovanja - pokretljivost grupa	1	3.6
ograničeni smeštajni kapaciteti CSR za prihvatanje djece u skloništa	1	3.6
identifikacija-nemaju rodni list	1	3.6
Total	28	100.0

Tabela 10. Sa kojim se problemima susrećete tokom rada na zaštiti djece od prosjačenja? (drugi odgovor)

	Broj	Procenat
Bez odgovora	22	78.6
slaba saradnja sa drugim institucijama	1	3.6
zloupotreba djece od strane roditelja	1	3.6
nepostojanje sistemskog rešenja	1	3.6
ograničeni smeštajni kapaciteti CSR za prihvatanje djece u skloništa	2	7.1
identifikacija-nemaju rodni list	1	3.6
Total	28	100.0

Razlozi prosjačenja djece prikazani su u tabelama 11., 12. i 13. Ispitanici/e smatraju da siromaštvo, teška materijalna situacija i loš socijalni status porodice, kao i disfunkcionalnost i neadekvatna roditeljska uloga su osnovni motivi zloupotrebe djece u svrhe prosjačenja. Skoro dvije trećine ispitanika/ca (60.7%) razloge prosjačenja percipiraju u obezbjeđivanju sredstava za preživljavanje, dok jedna petina (21.4%) u osiromašenom roditeljskom kapacitetu koji nije u stanju da odgovori na zahtjevne zadatke u procesu vaspitavanja djece. O tome da su roditelji ključni "filter" govori i dobijeni podatak po kojem 14.3% odgovora razloge dječije zloupotrebe pripisuje upravo manipulaciji odraslih među kojima su roditelji. Drugim rečima, direktne "krivce" prepoznaju u roditeljima koji organizuju ili su posrednici u lancu zloupotrebe djece u svrhu prosjačenja.

Tabela 11. Koji su razlozi prosjačenja djece? (prvi odgovor)

	Broj	Procenat
Bez odgovora	10	35.7
loš materijalni i socijalni status	17	60.7
zloupotreba djece/manipulacija odraslih, roditelja	1	3.6
Total	28	100.0

Tabela 12. Koji su razlozi prosjačenja djece? (drugi odgovor)

	Broj	Procenat
Bez odgovora	15	53.6
loš materijalni i socijalni status	1	3.6
disfunkcionalna porodica	6	21.4
zloupotreba djece/manipulacija odraslih, roditelja	3	10.7
tradicija	2	7.1
biznis za organizatore prosjačenja	1	3.6
Total	28	100.0

Tabela 13. Koji su razlozi prosjačenja djece? (treći odgovor)

	Broj	Procenat
Bez odgovora	24	85.7
diskriminacija	1	3.6
nizak obrazovni nivo roditelja/staratelja	1	3.6
neadekvatna socijalna pomoć najugroženijim porodicama	1	3.6
tradicija	1	3.6
Total	28	100.0

Na pitanje Kakva je priroda i obim saradnje sa drugim institucijama/organizacijama? ispitanici/e su različito odgovarali (tabela 14). Najviše odgovora ticalo se prirode saradnje, pa je 17.9% ispitanika/ca objasnilo da kroz podršku projektima ili participiranje u konkretnim projektnim aktivnostima saraduje sa drugim institucijama, službama i organizacijama na zaštiti djece od zloupotrebe, a 10.7% je sve svelo na nivo razmjene informacija. S druge strane, 7.1% ispitanika/ca smatra da je saradnja neadekvatna usljed različitog shvatanja problema prosjačenja djece, 3.6% da je loša ili nedovoljna, a svega 7.1% je smatra dobrom.

Tabela 14. Kakva je priroda i obim saradnje sa drugim institucijama/organizacijama?

	Broj	Procenat
Bez odgovora	14	50
loša	1	3.6
dobra	2	7.1
nedovoljna	1	3.6
neadekvatna (sukob stavova)	2	7.1
razmjena informacija	3	10.7
podrška projektima, kreiranje planova, realizovanje projekata	5	17.9
Total	27	100.0

Rezultati empirijskog istraživanja realizovanog u opštinama Sarajevo, Banjaluka, Tuzla, Mostar i Brčko distrikt

Kao partner u implementiranju aktivnosti na suzbijanju i prevenciji prosjačenja djece u 35.7% slučajeva navodi se Centar za socijalni rad/skrb, 17.8% NVO, 14.3% ministarstva u oblasti rada, zdravstvene i socijalne zaštite, ljudskih prava i obrazovanja i 10.7% ministarstvo unutrašnjih poslova/sigurnosti (tabela 15 i 16).

Tabela 15. Da li saradujete sa drugim institucijama/organizacijama u obavljanju aktivnosti na zaštiti djece od života i rada na ulici? (prvi odgovor)

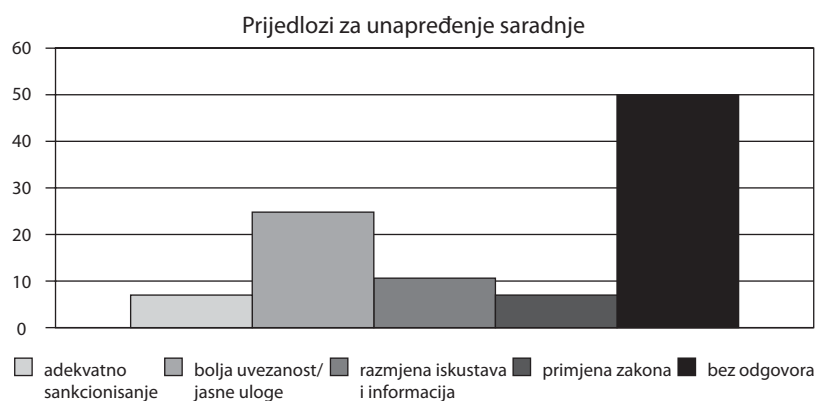
	Broj	Procenat
Bez odgovora	13	46.4
CSR	7	25
MUP	1	3.6
škola	1	3.6
NVO	3	10.7
ministarstva	3	10.7
Total	28	100.0

Tabela 16. Da li saradujete sa drugim institucijama/organizacijama u obavljanju aktivnosti na zaštiti djece od života i rada na ulici? (drugi odgovor)

	Broj	Procenat
Bez odgovora	20	71.4
CSR	3	10.7
MUP	2	7.1
NVO	2	7.1
ministarstva	1	3.6
Total	28	100.0

Ispitanici/e smatraju da saradnju sa drugim institucijama/organizacijama treba produbljivati, i to uglavnom u pravcu postizanja bolje uvezanosti sa jasno definisanim ulogama i odgovornostima za njihovo ispoljavanje (svaki četvrti odgovor) i razmjene informacija i dobre prakse (svaki deseti odgovor), a nešto manje u multidisciplinarnoj primjeni postojeće zakonske regulative (7.1%) i sankcionisanju počinioca u skladu sa zakonom (7.1%), što je ilustrovano grafikonom 3.

Grafikon 3.

Na pitanje Koje su po Vama mjere koje bi se trebale preduzeti u državi kako bi djeca bila zaštićena od prosjačenja, rada i života na ulici? ispitanici/e su različito odgovarali, a ono što je bilo prisutno u najvećem broju prijedloga je adekvatno riješen zakonski okvir (32.1%), edukacija djece u sistemu predškolskog i redovnog školskog obrazovanja (28.5%), poboljšanje materijalnog stanja i socijalnog položaja ugroženih porodica (21.4%) i saradnja vladinih institucija i nevladinih organizacija (17.8%). Pored toga, prema mišljenju anketiranih neophodno je jačati i razvijati programe psiho-socijalne podrške porodici (17.8%), razvijati i implementirati politiku prevencije i suzbijanja prosjačenja djece na najvišem nivou kroz systemske multidisciplinarnе strategije sa dugoročnim efektima (14.2%) i uspostavljanje dnevnih centara u lokalnoj zajednici za djecu koja prose ili su u riziku da to učine (14.2%).

Tabela 17. Koje su po Vama mjere koje bi se trebale preduzeti u državi kako bi djeca bila zaštićena od prosjačenja, rada i života na ulici? (prvi odgovor)

	Broj	Procenat
Bez odgovora	4	14.3
edukacija/obrazovni aspekt (još na predškolskom nivou)	3	10.7
saradnja VO i NVO	2	7.1
otvaranje dnevnih centara za djecu koja prose	2	7.1
riješena zakonska regulativa za sankcionisanje organizatora	3	10.7
novčane kazne za organizatore	1	3.6
psihosocijalna podrška porodici	3	10.7
implementiranje strategije i akcionog plana za rješavanje	1	3.6
poboljšanje materijalnog i socijalnog položaja porodice	4	14.3
istražiti problem prosjačenja	3	10.7
kreirati strategiju za prevenciju prosjačenja/osigurati	2	7.1
Total	28	100.0

Tabela 18. Koje su po Vama mjere koje bi se trebale preduzeti u državi kako bi djeca bila zaštićena od prosjačenja, rada i života na ulici? (drugi odgovor)

	Broj	Procenat
Bez odgovora	9	32.1
edukacija/obrazovni aspekt (još na predškolskom nivou) u	3	10.7
saradnja VO i NVO	2	7.1
otvaranje dnevnih centara za djecu koja prose	2	7.1
riješena zakonska regulativa za sankcionisanje organizatora	1	3.6
psihosocijalna podrška porodici	2	7.1
redovno školovanje djece	4	14.3
poboljšanje materijalnog i socijalnog položaja porodice	2	7.1
socijalna inkluzija	1	3.6
kreirati strategiju za prevenciju prosjacenja/osigurati	2	7.1
Total	28	100.0

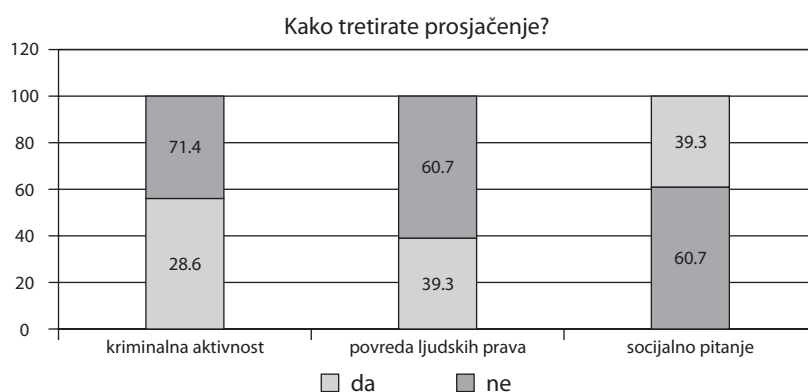
Tabela 19. Koje su po Vama mjere koje bi se trebale preduzeti u državi kako bi djeca bila zaštićena od prosjačenja, rada i života na ulici? (treći odgovor)

	Broj	Procenat
Bez odgovora	18	64.3
edukacija/obrazovni aspekt (još na predškolskom nivou) u	2	7.1
saradnja VO i NVO	1	3.6
riješena zakonska regulativa za sankcionisanje organizatora	5	17.9
medijska podrška	1	3.6
jačanje kapaciteta CSR	1	3.6
Total	28	100.0

Rezultati empirijskog istraživanja realizovanog u opštinama Sarajevo, Banjaluka, Tuzla, Mostar i Brčko distrikt

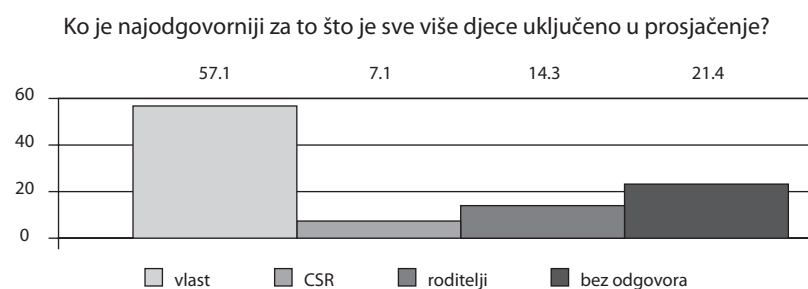
Prosjačenje je socijalna pojava koja se različito tretira u institucijama i NVO. Kako se može vidjeti na grafikonu 4. ispitanici/e problem prosjačenja uglavnom percipiraju kao socijalno pitanje (60.7%), zatim povredu ljudskih prava (39.3%) i na kraju, kriminalnu aktivnost (28.6%).

Grafikon 4.

Najveću odgovornost za nezaštićenost djece od zloupotrebe u svrhu prosjačenja ispitanici/e pripisuju državi, to jest institucijama sistema (57.1%) dok u manjem obimu "okrivljaju" roditelje (14.3%) i centre za socijalni rad/skrb (7.1%), što je prikazano na grafikonu 5.

Grafikon 5.

Iako smatraju da je država najodgovornija za slučajeve zloupotrebe djece, ispitanici/e ne umanjuju važnost uloge roditelja. Prema mišljenju nešto više od polovine anketiranih uloga roditelja u prevenciji prosjačenja je velika ali definitivno nedovoljna. Podjednak broj stručnjaka/inja je odgovorio da roditelji imaju veliku ulogu ali i da uz tako veliku odgovornost ne mogu sami zaštititi djecu od zloupotrebe (tabela 20.). S druge strane, ispitanici/e smatraju da su roditelji organizatori prosjačenja na direktan ili indirektan način (14.3%), što je jako alarmantno saznanje. Također, svaki deseti odgovor ukazuje na važnost roditelja kao karike u lancu zaštite djece. Preko njih nadležne institucije/službe vrše uticaj i djeluju tako da je na roditeljima teret odgovornosti za adekvatnu saradnju u interesu djece.

Tabela 20. Kakva je po Vama uloga roditelja?

	Broj	Procenat
Bez odgovora	5	17.9
roditelji su dir. ili indirektno organizatori prosjačenja	4	14.3
velika	8	28.6
preventivna, odgovornost za roditeljsku ulogu i saradnju	3	10.7
velika, ali ne mogu sami	8	28.6
Total	28	100.0

ANKETIRANJE UPOSLENIKA U CENTRIMA ZA SOCIJALNI RAD I POLICIJSKIM UPRAVAMA U SARAJEVU, MOSTARU, TUZLI, BANJA LUCI I BRČKO DISTRIKTU

Na pitanje da li se u Službi sistemski / sustavno prati problem prosjačenja u smislu da se vodi evidencija po broju i/ili imenu mldb. osoba zatečenih da prosjače, te ukoliko se takva evidencija vodi, koji je broj osoba zatečenih da prosjače u periodu januar - oktobar 2009. godine analiza odgovora centara za socijalni rad i policijskih uprava u Sarajevu, Mostaru, Tuzli, Banja Luci i Brčko distriktu pokazala je slijedeće odgovore:

SARAJEVO

JU Kantonalni centar za socijalni rad u Sarajevu

u periodu od 01.01.2009 - 30.06.2009. godine na području Kantona Sarajevo evidentirano je 352 slučaja prosjačenja i skitnje, od čega je 45 djece i to:

- 15 djece sa područja Kantona Sarajevo
- 12 djece iz Tuzlansko podrinjskog kantona
- 10 djece sa područja Zeničko dobojskog kantona
- 2 djece sa područja Srednjobosanskog kantona
- 2 djece sa područja Hercegovačko - neretvanskog kantona
- 2 djece sa područja Republike Srpske

Prateći pojavu prosjačenja stiče se dojam da je ono organizovano, jer se grupe prosjaka odvoze na određene punktove, pojedini prosjaci imaju svoje gazde koji ih poslije posla okupljaju, oduzimaju zaradu ili ih zajednički dijele, ali u svoju korist. Neki prosjaci su čak opremljeni i mobitelima

Prva Policijska uprava Sarajevo

PU djeluje na području općine Centar Sarajevo i pristupa planski problemu prosjačenja. Policijska uprava vodi službene evidencije po imenu i prezimenu osoba zatečenih u prosjačenju.

U periodu januar - oktobar 2009 nema registrovanih prekršaja prosjačenja kada su u pitanju maloljetne osobe.

Navedena uprava kroz dnevni raspored rada svakog dana pokriva općinu Centar sa dva policijska službenika (muškog i ženskog spola) u civilnom odijelu, koji vrše opservaciju terena, kojom prilikom je prisutan i mobilni tim za prosjačenje službe za socijalnu zaštitu (muškog i ženskog spola). Oni zajedno, ukoliko se ne može utvrditi identitet osobe, pristupaju pronalaženju roditelja ili staratelja maloljetne osobe o čemu obavještavaju mjesno nadležnu službu za socijalnu zaštitu.

Ostvarena je izuzetno dobra saradnja sa službenicima Centra za socijalni rad općine Centar, a takva saradnja traje od potpisivanja protokola za saradnju.

MOSTAR

Centar za socijalni rad Mostar

U Mostaru je prisutna pojava i problem prosjačenja, ali Centar za socijalni rad nema uspostavljenu evidenciju o broju osoba zatečenih u prosjačenju.

Uposlenioci Centra smatraju da se aktivnosti oko suzbijanja pojava prosjačenja mogu isključivo voditi u saradnji sa MUP-om i nadležnim sudom, jer su do sada u nekoliko navrata provodili akcije koje su imale kratkoročne rezultate.

Policijska uprava Mostar

PU ne vodi službene evidencije za maloljetna lica zatečena u prosjačenju, jer zakonom nije propisana obaveza evidentiranja.

Policijska uprava u slučajevima prosjačenja poduzima mjere i aktivnosti propisane Zakonom o prekršajima i Zakonom o javnom redu i miru Hercegovačko neretvanskog kantona.

Na području Mostara ne postoji prihvatni centar za maloljetna lica. Saradnja sa Centrom za socijalni rada se ostvaruje samo u situacijama kada se rješavaju pojedinačni slučajevi.

Mjere propisane zakonom nemaju trajne rezultate, jer kategorija lica - djece koja se bave prosjačenjem nije prekršajno odgovorna, obzirom da se radi o maloljetnim licima životne dobi od 8 do 14 godina.

TUZLA

Centar za socijalni rad Tuzla

Problem prosjačenja se ne prati sistemski niti postoji kao poseban referat - zaduženje, pa ne postoji tačna evidencija osoba zatečenih u prosjačenju. Do podataka o porodicama osoba zatečenih u prosjačenju, dolazi se radom na terenu, putem mjesnih

Rezultati empirijskog istraživanja realizovanog u opštinama Sarajevo, Banjaluka, Tuzla, Mostar i Brčko distrikt

zajednica, zdravstvenih ustanova, škola, a validne informacije dolaze i od policijskih uprava MUP-a Tuzlanskog kantona.

Policijska uprava Tuzla, Policijska stanica Centar

ne vodi evidenciju osoba zatečenih u prosjačenju, ali kroz službene evidencije dnevnog rada policije, su evidentirali na području Tuzle u proteklih devet mjeseci 36 prekršaja, od kojih je 30 sankcionisano prekršajnim nalozi-ma koje su službenici policije izdali na licu mjesta licima koja zateknu u prekršaju. U 6 slučajeva podnesen je zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka. Ukupno je sankcionisano 6 lica, od čega 5 ženskog i 1 muškog spola. Radi se o licima romske nacionalnosti i uglavnom osobama ženskog spola, kao i dje-ci starosne dobi ispod 14 godina, koja prema zakonu nisu odgovorna za počinjene prekršaje. Evidentirana lica imaju prebivalište na području Općine Tuzla ili susjed-nih općina. Prema Zakonu o javnom redu i miru Tuzlanskog kantona prosjačenje je kažnjivo kao prekršaj za koji je propisana novčana kazna od 100 do 1000 KM.

BANJA LUKA

Centar za socijalni rad Banja Luka

Za svako lice zatečeno u skitnji otvara se poseban predmet. Takvo lice (punoljet-no ili maloljetno) upisuje se u bazu podataka SOTAC, koja je dostupna ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite. Ne postoji posebna baza podataka za osobe koje se bave prosjačenjem.

U Centru za socijalni rad Banja Luka postoji posebno odjeljenje koje se bavi isključivo zanemarivanjem i zlostavljanjem djece i trgovanjem ljudima. Odjeljen-je prati svaku prijavu o osobama koje su zatečene u prosjačenju, pa je od janu-ara do oktobra 2009. godine na teritoriji grada Banja Luka zatečeno 14 lica (5 ih je bilo muškog spola i 9 ženskog spola) od kojih je 3 bilo punoljetno, a 11 maloljetno. Od ukupnog broj muških osoba, 4 su bila maloljetnici, a 1 lice je bilo punoljetno, dok je od 9 ženskih osoba dvije su bile punoljetne, a 7 maloljetnih.

BRČKO DISTRIKT:

Centar za socijalni rad

Tokom 2008. godine evidentirano je 27 slučajeva prosjačenja a za 9 mjeseci 2009. godine 21 slučaj, od kojih je jedna trećina osoba ženskog spola.

Na pitanja da li se ustanovljavaju uzroci i oblici eksploatacije odn. da li se radi o traffickingu ili eksploataciji mladb. osobe, koje se mjere poduzimaju, te koji su razlozi/ motivi osoba koje prosjače dobijeni su sljedeći odgovori:

SARAJEVO

JU Kantonalni centar za socijalni rad u Sarajevu

Vrlo je teško utvrditi razloge i uzroke zbog kojih se osobe odaju ovom ponašanju, neko to čini iz stvarne potrebe i nužde, a neki zbog dobre zarade.

Policajska uprava Centar Sarajevo

Raniji pokazatelji ukazuju da se prosjačenjem bave uglavnom lica romske nacionalnosti, dok se u zadnje vrijeme evidentira veći broj lica koja ne pripadaju ovoj skupini. Sve je veći broj lica koja su zatečena u prosjačenju koja ostvaruju prava na naknade za socijalno zbrinjavanje, ali se i dalje bave prosjačenjem, što je pokazatelj da prosjačenje postaje sve više zanimanje, a ne potreba.

MOSTAR

Centar za socijalni rad Mostar

nije se mogao izjasniti na pitanje koje se odnosi na uzroke i motive prosjačenja, jer ovu pojavu ne prati sistemski i smatra da je to nadležnost i obaveza policije i suda.

Policajska uprava

Anketirani uposlenici smatraju da su motivi lica koja prosjače najčešće socijalne prirode.

TUZLA

U Centru za socijalni rad su ranije evidentirane porodice koje se generacijama bave prosjačenjem i koje na takav način obezbjeđuju egzistenciju. Većina ih je uključena u programe socijalne zaštite (materijalna davanja, priznavanja prava na zdravstvenu zaštitu, uključivanje djece u obrazovni sistem i socijalizaciju), što je znatno popravilo njihov životni standard.

Uvidom u porodične prilike utvrđeno je da se neki od njih još uvijek bave prosjačenjem, ali ne zbog socijalne ugroženosti, nego zbog tradicionalnih kulturoloških i stečenih navika. Najuporniji među njima su već prekršajno i krivično odgovarali za prosjačenje, a pored novčanih kazni izricana im je i kazna zatvora.

Policajska uprava

PU ne utvrđuje uzroke prosjačenja, iako su mišljenja da najveći broj osoba koje prosjače pripada Romskoj populaciji. Prosjače prvenstveno žene i djeca do 14 godina starosti.

Rezultati empirijskog istraživanja realizovanog u opštinama Sarajevo, Banjaluka, Tuzla, Mostar i Brčko distrikt

Aktivnosti koje poduzimaju u slučajevima prosjačenja su usmjerene isključivo na pokretanje prekršajnih prijava zbog kršenja javnog reda i mira.

BANJA LUKA

Centar za socijalni rad smatra da su osnovni razlozi i uzroci prosjačenja zanemarivanje roditeljskog staranja nad djecom, kao i zlostavljanje djece i trgovina ljudima - djecom.

BRČKO DISTRIKT:

Centar za socijalni rad

Osnovni uzroci prosjačenja, pored ekonomskih, etničkih i obrazovnih su eksploatacija i trgovina ljudima - trafficking.

Na pitanje da li se mldb. osoba smješta u neki centar ili prihvatnu ustanovu dok se ne ustanovi njen identitet dati su slijedeći odgovori:

SARAJEVO

JU Kantonalni centar za socijalni rad

Nijedno dijete zatečeno u prosjačenju nije bilo dijete bez roditeljskog staranja, a osobe koje su dijete dovele u prosjačenje su obično pronađene u blizini mjesta prosjačenja.

Policajska uprava Centar Sarajevo

U saradnji sa mobilnim timom Centra za socijalni rad, Policijska uprava pronalazi i utvrđuje identitet roditelja / staratelja, protiv kojih podnosi prekršajne prijave zbog narušavanja javnog reda i mira navođenjem na prosjačenje maloljetne osobe.

MOSTAR

Policajska uprava

U Mostaru ne postoji prihvatni centar za maloljetna lica koja se zateknu u prosjačenju. Poseban problem u radu im se pojavljuje u slučajevima kada je potrebno da utvrde identitet lica koja zateknu u prosjačenju, jer se centar za socijalni rad i druge institucije ne žele uključiti u pronalaženju rješenja situacije koju imaju.

Lica koja se zateknu u prosjačenju su najčešće lica bez ličnih dokumenata, gluho-nijemi, slijepi ili lica sa vidljivim tjelesnim nedostacima, pa svaki kontakt policije sa

ovakvim osobama izaziva "žestoku reakciju javnosti" zbog osjećaja samilosti, zbog čega je nužna saradnja i svih drugih institucija da bi se ovi problemi prevazišli.

U budućem aktivnostima koje se budu provodile na generalnom rješavanju problema prosjačenja, mora se dati podrška svih struktura vlasti i institucija u zajednici, uvesti permanentno praćenje ove problematike, a rješavanje pojedinačnih slučajeva treba da vode centri za socijalni rad, jer je nadležnost i uloga policije određena i limitirana posebnim zakonima.

Saradnja institucija treba da je permanentna, a trebalo bi da se odvija na način da se formiraju posebni timovi koji bi se bavili ovom problematikom.

TUZLA

Centar za socijalni rad

Dobijeni odgovor nije dat u kontekstu postavljenog pitanja, jer uposlenici Centra generalno objašnjavaju šta poduzimaju kao mjere protiv lica zatečenih u prosjačenju, a ne protiv maloljetnih lica dok im se ne utvrdi identitet.

Naime, Centar za socijalni rad za sva lica, među kojima je i određeni broj invalidnih i mentalno retardiranih lica, kao i maloljetnika, poduzima trajno zbrinjavanje u socijalne ustanove ili kroz smještaj u dječije domove ili hraniteljske porodice.

BANJA LUKA

Centar za socijalni rad

Centar za socijalni rad u Banja Luci je problematiku prosjačenja tretirao kao pojavu u društvu, koja je kompleksna i koja zahtjeva angažman i saradnju više institucija i nevladinih organizacija. U tom kontekstu ostvarili su zajednički dogovor i razvili mehanizme postupanja u slučajevima da zateknu lica u prosjačenju. Tako u situacijama kada policija zatekne maloljetnu osobu u prosjačenju ili skitnji, o tome se obavještava dežurni vaspitač prihvatne stanice za djecu i omladinu. Prihvatna stanica radi 24 sata dnevno i zbrinjava djecu.

Djeca u prihvatnoj stanici mogu ostati do 5 dana, za koji period stručni radnici imaju obavezu da riješe status djeteta. Ukoliko se dijete izjasni i identifikuje kao žrtva trgovine ljudima ili takvu procijenu ima stručni radnik prihvatne stanice, dijete dobija status žrtve, stavlja se pod starateljstvo i smješta u sigurnu kuću za smještaj žrtava trgovine ljudima, sa kojima se postupa u skladu sa usvojenim pravilima postupanja.

Usluge prihvatne stanice za djecu u skitnji vrše se u saradnji sa NVO-om koja obezbjeđuje smještaj, vaspitače, odjeću i obuču za djecu.

Rezultati empirijskog istraživanja realizovanog u opštinama Sarajevo, Banjaluka, Tuzla, Mostar i Brčko distrikt

U slučajevima kada se djeca zateknu na ulicu, odmah po saznanju ona se sklanjaju sa ulice i smještaju u prihvatnu stanicu do 5 dana, a kada se identificiraju i saznaju roditelji djeteta, dijete se vraća roditeljima, uz mjere pojačanog nadzora od strane uposlenika Centra za socijalni rad. U toku mjera pojačanog nadzora jasno su definisane obaveze koje roditelji moraju da ispune u navedenom periodu. Protiv oba roditelja podnese se krivične prijave zbog krivičnog djela zanemarivanja i zlostavljanja djece kao i zbog krivičnog djela trgovine ljudima.

Stručni radnik za direktnu asistenciju, u slučajevima kada utvrdi da se radi o žrtvi trgovine ljudima u svrhu prosjačenja, zavisno o tome da li se radi o stranim državljanima ili domicilnom stanovništvu, postupa prema Pravilima o postupanju sa strancima - žrtvama trgovine ljudima (Vlašičke procedure) ili Pravilima o postupanju sa domaćim žrtvama i svjedocima - žrtvama trgovine ljudima.

Ako se radi o djeci, stranim državljanima, treba se pridržavati pravila o zaštiti stranih državljana žrtava trgovine ljudima, što je posebno značajno u slučajevima kada se radi o Romskim porodicama. Ovo iz razloga što su takve porodice uvijek sa mnogo djece, koja su često bez bilo kakvih dokumenata, ponekad nisu upisana ni u matične knjige, pa je teško utvrditi ko su roditelji odnosno osobe odgovorne za djecu.

U posljednje vrijeme učestala je pojava da odrasle osobe eksploatišu djecu navodeći ih na prosjačenje, a za takvu djecu najčešće nemaju nikakvu dokumentaciju i ne mogu dokazati ni krvno srodstvo, zbog čega je nužno pružanje zaštite djeci na način da trebaju biti sklonjena iz domašaja onih koji ih navode na prosjačenje.

Na pitanje šta institucije poduzimaju kada se ne može ustanoviti identitet djeteta dobijeni su sljedeći odgovori:

SARAJEVO

JU Kantonalni centar za socijalni rad

Djeca zatečena u prosjačenju, kojima se ne može utvrditi identitet (do 10 god. starosti), privremeno se smještaju u KJU Djeca bez roditeljskog staranja, ukoliko ima mjesta, dok se djeca starosti iznad 10. godina smještaju u prihvatnu stanicu KJU Gerontološki centar.

Evidentiranje djece zatečene da prose vrši se po mjestu gdje je zatečeno u prosjačenju, zbog lakšeg pronalaska lica koje ga je tu dovelo. Do sada nisu imali slučajeve da je u prosjačenju zatečeno dijete bez roditeljskog staranja.

Policajska uprava Centar

Ustaljena praksa postupanja sa maloljetnim osobama je profesionalan odnos i razgovor na osnovu kog se utiče na osobe zatečene u prosjačenju da dobrovoljno

odu u dnevni centar za maloljetnike, koji se nalazi u Sarajevu, u ulici Jezero broj 1. , gdje im se daje hrana, odjeća i drugi vidovi pomoći koja im je potrebna.

Policijski službenici u prisustvu roditelja / staratelja ili socijalnog radnika upoznaju dijete sa njegovim zakonskim pravima, posebno zaštitnim mjerama i uslovima njihovog izricanja, te mjerama koje će se poduzeti protiv roditelja, s tim da se posebno vodi računa da se dijete što kraće zadržava u policijskoj stanici.

Zbog čestih slučajeva da osobe koje su zatekli u prosjačenju ne posjeduju lična i druga dokumenta na osnovu kojih se može identificirati osoba, uposlenici policijske uprave se trude i posebnu pomoć pružaju u postupcima naknadnih upisa u matične knjige rođenih i kod izrade ličnih dokumenata.

MOSTAR i TUZLA u odnosu na ovo pitanje nisu dali konkretan odgovor, ali se iz ranijih postupaka koje poduzimaju može zaključiti da problem ne rješavaju do kraja, nego samo pokreću pojedinačne postupke protiv osoba čiji je identitet poznat, pa se posredno može pretpostaviti da u ostalim slučajevima ne poduzimaju bilo kakve korake.

BANJA LUKA

U slučajevima da se radi o djetetu za koje se ne može utvrditi identitet, ostvaruje se saradnja sa CJB ili državnom Agencijom za istrage i zaštitu. Generalno se može tvrditi da je saradnja sa svim institucijama , za koju postoji potreba, konstantna kako tokom zbrinjavanja djeteta u prihvatnu stanicu, tako i tokom utvrđivanja identiteta, pronalaženja roditelja, transporta u sigurnu kuću i drugim situacijama koje se pojave tokom provođenja postupaka i procedura..

Na pitanje koje se odnosi na način postupanja u slučajevima kada se radi o maloljetnoj osobi koja je zatečena da prosjači, a koja je bez roditeljskog staranja (da li se odmah smješta u trijažni centar / prihvatnu stanicu ili sličnu ustanovu ili se poduzimaju neke druge aktivnosti i koje) odgovoreno je kako slijedi:

SARAJEVO

JU Kantonalni centar za socijalni rad

U slučajevima ponovnog zaticanja lica u prosjačenju (ako imaju prebivalište na području Kantona Sarajevo) prema roditeljima se poduzimaju mjere upozorenja na propuste o staranju nad djecom i propuštanje pružanja potrebne pomoći djetetu, vrši se nadzor nad ostvarivanjem roditeljskog staranja, pokreću postupci oduzimanja roditeljskog prava, prava da živi sa djetetom .

Rezultati empirijskog istraživanja realizovanog u opštinama Sarajevo, Banjaluka, Tuzla, Mostar i Brčko distrikt

MOSTAR, TUZLA i BANJA LUKA se nisu posebno izjašnjavali na ovo pitanje, ali se iz ranije datih odgovora može zaključiti koje radnje poduzimaju i na koji način ih provode.

Na pitanje da li organi saraduju sa policijskim upravama odnosno nadležnim Centrom javne bezbjednosti kako bi se ustanovio identitet maloljetne osobe i pronašli i pozvali roditelji / staratelji maloljetne osobe dati su odgovori:

SARAJEVO

Na području Sarajeva uspostavljena je permanentna saradnja mobilnih timova policije i JU Kantonalni centar za socijalni rad u zajedničkom postupanju i svim slučajevima zaticanja lica da prose, a posebno kada se radi o maloljetnim osobama - djeci.

MOSTAR

Centar za socijalni rad

ne uspostavlja bilo kakav vid saradnje sa drugim institucijama, jer smatra da je to prvenstveno nadležnost i zadatak policije i suda.

TUZLA

Centar za socijalni rad

saraduje sa zdravstvenim službama u gradu, školama, nevladinim organizacijama i udruženjima građana koji se bave potrebama i problemima djece, sa kojima je uspostavljena i međusobna razmjena informacija što doprinosi bržem i efikasnijem rješavanju pojedinačnih slučajeva prosjačenja.

Po prijemu prijave za prosjačenje od strane djeteta prvo se utvrđuje identitet osobe i utvrđuje porodična pripadnost, a ako se radi o licima koja su zatečena u prosjačenju a čije prebivalište je van područja grada Tuzla, lica iz drugih gradova u BiH, ostvaruje se saradnja sa nadležnim službama socijalne zaštite - centrima za socijalni rad.

Centar je poduzimao i mjere zbrinjavanje djece (obezbjeđivao smještaj u socijalne ustanove ili hraniteljske porodice) i u slučajevima odlaska roditelja mladb. djece na izdržavanje kazne zatvora.

Ukazali su i na neadekvatna zakonodavna rješenja i ukazali na odredbe Zakona o socijalnoj zaštiti federalnog ili kantonalnog nivoa, koji ne predviđaju mogućnost sankcionisanja lica - korisnika socijalne pomoći koja se zateknu u prosjačenju, da im se zbog prosjačenja obustavi isplata na ostvarenu socijalnu pomoć i sugerirali da se

razmotri mogućnost izmjena tog zakona ili izricanje takvih mjera donošenjem podzakonskih akata ili instrukcija u postupanju i primjeni od strane resornih ministarstava.

BANJA LUKA

Centar za socijalni rad

Važan segment u suzbijanju i smanjenju pojava prosjačenja je i poboljšanje rada državne granične službe (u daljem tekstu: DGS) i Granične policije. Iskustva uposlenika je da veliki broj djece zatečene da prose su djeca bez bilo kakvih dokumenata koja bez problema prelaze granicu na Drini. Smatraju da treba dosljedno primjenjivati procedure propisane zakonom za prelazak maloljetnih lica preko granice, jer se po njihovom mišljenju, iste u praksi ne primjenjuju.

Na pitanje da li se pokreću postupci za oduzimanje roditeljskog staranja ili starateljstva protiv roditelja/staratelja ili neke druge mjere, protiv roditelja koji mldb. dijete navode na prosjačenje ili zanemaruju, zbog kojih propusta su se djeca odala društveno neprihvatljivom ponašanju odnosno da li se pokreću prekršajni postupci protiv roditelja/staratelja ili drugih osoba odgovornih za navođenje mldb. osoba na prosjačenje, odgovor je dao samo Centar za socijalni rad Banja Luka koji u svakom slučaju kada ustanove da roditelj navodi dijete na prosjačenje, smatraju da je počinjeno krivično djelo trgovine ljudima radi prosjačenja kao i da roditelji čine krivično djelo zanemarivanja i zlostavljanja vlastitog djeteta i uvijek podnose dvije krivične prijave, jedna za trgovinu ljudima i drugu za zanemarivanje i zlostavljanje djeteta.

Također, u takvim slučajevima se pokreću pred sudom postupci za oduzimanje roditeljskog prava. U nekim slučajevima, zavisno od procjene socijalnih radnika, se pokušava očuvati porodica, pa se u takvim situacijama djeca vraćaju u primarnu porodicu, uz mjere pojačanog nadzora službe za socijalnu zaštitu.. Ukoliko roditelji u periodu nadzora ne počine iste greške, dijete se ostavlja u porodici, sa roditeljima. Ukoliko porodica ostane neprijateljsko okruženje za dijete, ono se odmah izdvaja iz porodice i stavlja pod zaštitu organa starateljstva.

BRČKO DISTRIKT:

Centar za socijalni rad

Mjere koje se poduzimaju su preventivne, a od dugoročnijih mjera primjenjuju se zakonske mjere nadzora, prekršajnog gonjenja i dr. Najčešće primjenjivana mjera je vraćanje u porodicu, uz prethodnu anamnestičku obradu, ekonomsko socijalnih, vaspitnih, stambenih i drugih prilika, a u težim slučajevima djeca se smještaju u druge porodice ili ustanove.

Rezultati empirijskog istraživanja realizovanog u opštinama Sarajevo, Banjaluka, Tuzla, Mostar i Brčko distrikt

Također se poduzimaju mjere postavljanja privremenog, a kasnije i stalnog starateljstva i mjere trajnijeg socijalnog obezbjeđenja, kao i mjere socijalnog savjetovanja i materijalne podrške, a u slučaju recidiva podnose prekršajne i druge prijave.

Na pitanje da li osoba koja provodi postupak nakon što se mldb. osoba zatekne u prosjačenju u toku tog postupka primjenjuje međunarodne standarde za zaštitu ljudskih prava i prava djeteta i koje standarde odgovoreno je da uposlenici PU Centar Sarajevo primjenjuju međunarodne standarde za zaštitu ljudskih prava i prava djeteta, dok je Centar za socijalni rad Banja Luka naveo da stručni radnici zaduženi za slučajeve trgovine ljudima primjenjuje sve važeće domaće i međunarodne standarde za zaštitu ljudskih prava, posebno Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i Konvenciju o pravima djeteta, jer je primarni cilj svakog uposlenika zaštita interesa djeteta.

Na pitanje da li iz svoje dobre prakse mogu Instituciji Ombudsmena BiH dati prijedloge o tome na koji način da se suzbije prosjačenje mldb. osoba dati su odgovori kako slijedi:

SARAJEVO

JU Kantonalni centar za socijalni rad

Potrebno je davanje pune podrške i pomoći Institucije ombudsmana BiH u osnivanju prihvatne stanice za mušku djecu i omladinu i prihvatne stanice za žensku djecu i omladinu. Već duži period izražen je problem smještaja djece zatečene u prosjačenju i skitnji u KJU Dom za djecu bez roditeljskog staranja, iz razloga popunjenosti kapaciteta doma. Djeca koja se smještaju u dom imaju usvojen vrlo nizak nivo održavanja lične higijene i higijene stanovanja (odjeća i obuća prljava, prisustvo bakterija i vaši) što ugrožava zdravlje djece ranije smještene u dom.

Također se prilikom smještaja djece zatečene da prosjače ne utvrđuje zdravstveno stanje, niti da li boluju od neke infektivne bolesti, provjere da li su redovno vakcinisani i sl. što može ogroziti zdravlje ostale djece. Neophodna je također podrška za obezbjeđenje posebnog prostora, fizički odvojenog od prostora u kojem borave štićenici doma, ali i kadrovska pokrivenost u zvanjima koja odgovaraju ovoj vrsti posla.

PU Centar Sarajevo

Dobra praksa na suzbijanju prosjačenja maloljetne djece je otvaranje dnevnog centra gdje im se omogućava školovanje, ishrana, uključivanje u socijalne programe i druge aktivnosti kojima se odvajaju od boravka na ulici.

TUZLA

Centar za socijalni rad

Smatra da bi vođenje evidencija o osobama koje prosjače na nivou kantona, ali i države bilo od velikog značaja i olakšavalo provjeru i razmjenu podataka o navedenim osobama.

Kako je problem prosjačenja težak i raširen problem u funkcionisanju društva, trebalo bi na svim nivoima vlasti, počev od lokalne zajednice organizovati rasprave, okrugle stolove, javne debate i tematske radio i TV emisije, kako bi se javnost upoznala sa ovom problematikom, kao i načinima i mehanizmima suzbijanja iste, ali i jačala svijest i odgovornost roditelja i zajednice za djecu i porodicu.

Također je sugerirano da policijske uprave pojačaju mjere praćenja i nadzora i da efikasnije pokreću i provode prekršajne i krivične postupke, a sudovima da licima koje se bave prosjačenjem ili zloupotrebjavaju djecu, izriču oštrije sankcije, kako bi se stavilo do znanja da društvena zajednica neće tolerisati zloupotrebu djece i kršenje njihovih prava.

Treba također razmotriti mogućnost otvaranja prihvatnih stanica, koje bi trebale biti materijalno, kadrovski i stručno opremljene, kako mi se djeci kroz duži vremenski tretman obezbjedila resocijalizacija i povratak u društveno dopustive aktivnosti, jer ovakva vrsta finansijskog investiranja ima opravdanja, budući da se mnogo više isplati ulagati u preventivne aktivnosti, nego u saniranje posljedica.

BANJA LUKA

Centar za socijalni rad

Prosjačenje maloljetnih osoba je moguće suzbiti koordiniranim akcijama policijskih agencija, organa starateljstva i NVO-a. Ovaj model se pokazao uspješnim na teritoriji grada Banja Luka. Neophodno je postojanje odgovarajućih resursa: prihvatne stanice za djecu u skitnji koje će raditi 24 sata, edukacija stručnih radnika organa starateljstva, ali i policijskih službenika o trgovini ljudima. Ukoliko se prosjačenje maloljetnih lica shvati kao problem trgovine ljudima što on i jeste, te se sistemski primjene sve mjere predviđene zakonskim i podzakonskim aktima, prosjačenje je moguće ne samo smanjiti već i potpuno iskorijeniti.

Oduzimanje roditeljskog prava nije uvijek dobro rješenje i najbolji interes djeteta, jer dijete ima pravo na porodicu. Zato je potrebno najprije propisati mjere pojačanog nadzora nad roditeljima, te ih pokušati naučiti odgovornim u roditeljskom ponašanju. Potrebno je i demotivisati roditelje da dijete navode na prosjačenje pozivanjem na Porodični zakon, koji propisuje obavezu roditelja da izdržavaju djecu...

Rezultati empirijskog istraživanja realizovanog u opštinama Sarajevo, Banjaluka, Tuzla, Mostar i Brčko distrikt

Tokom boravka u prihvatnoj stanici nastaju realni troškovi dežurstva, hrane, pića, odjeće i obuće za dijete, pa bi roditeljima trebalo naplatiti smještaj u prihvatnoj stanici, čime će oni biti prinuđeni da potroše kompletan novac koji je dijete zaradilo prosjačenjem.

BRČKO DISTRIKT

Centar za socijalni rad

Dobra praksa i najbolja je dobra organizacija društvenih institucija: porodice, škole, socijalne službe, centri za mentalno zdravlje, policija, tužilaštvo, sudovi, NVO-i, mediji i dobre socijalne politike, odnosno razvijene dinamične i umrežene službe socijalne zaštite sa neophodnim resursima.

Na pitanje da li su do sada institucije same vršile istraživanja ili sarađivale na nekom projektu za suzbijanje prosjačenja maloljetnika i ukoliko jesu da li mogu svoje rezultate staviti na raspolaganje Instituciji ombudsmena Centar za socijalni rad Banja Luka je odgovorio da do sada nije vršio nikakvo istraživanje na temu prosjačenja, ali je aktivno učestvovao na suzbijanju problema u saradnji sa udruženjem Roma Banja Luka, tako što je osiguravao posao odraslim, djecu upisivao u škole i porodicama gradio kuće. Ni jedna domicilna romska porodica u Banja Luci ne vrši prosjačenje, već nekoliko godina.

Problem su do nedavno predstavljali Romi koji dolaze iz Srbije ili sa područja Federacije, ali su koordiniranim akcijama uspjeli da ih sklone sa ulice.

Zaključci

Na osnovu realizovanog istraživanja mogu se izdvojiti sljedeći najvažniji zaključci:

- Većina institucija i nevladinih organizacija nema uspostavljenu bazu podataka niti statističku evidenciju o djeci koja prose.

Praksa evidentiranja nije uspostavljena usljed nepostojanja nadležnosti za rad na problematici ostvarivanja prava djece koja prose ili usljed velikog angažovanja i takvog obima posla koji im ne ostavlja mogućnost i za vođenje evidencije. Uspostavljanje i vođenje evidencije podrazumijeva određene personalne i materijalne resurse koje većina institucija i nevladinih organizacija nema, pa se ni ova vrsta poslova ne obavlja, što dalje govori o neuviđanju značaja vođenja statističke evidencije za rad na suzbijanju i prevenciji prosjačenja i zaštiti prava djece koja su mu izložena.

- Najveći broj institucija i nevladinih organizacija nije svakodnevno profesionalno usmjeren na problem zaštite djece od prosjačenja.

Aktivnosti koje institucije i nevladine organizacije implementiraju odnose se na iznalaženje mogućnosti za ostvarivanje prava djece na obrazovanje pa se angažuju na uključivanju djece koja prose u redovan sistem školovanja. Dalje, posebnu pažnju posvećuju edukaciji djece i odraslih i podizanju nivoa njihove informisanosti o posljedicama prosjačenja. Također, primjena mjera upozorenja i represivnih mjera je mehanizam djelovanja prisutan u redovnoj praksi anketiranih institucija sistema.

- Institucije i NVO u radu na suzbijanju i prevenciji prosjačenja suočavaju se sa problemima nesenzibiliziranosti nezainteresovanosti, ignorisanja i nepriznavanja postojanja pojave prosjačenja djece u BiH od strane predstavnika vlasti.

Tehnički i personalno ograničeni kapaciteti centara za socijalni rad/skrb, loš roditeljski kapacitet i slabo uspostavljena saradnja sa institucijama sistema, te činjenica da većina djece koja prose nije evidentirana u Matičnoj knjizi rođenih su vrlo prisutni faktori koji otežavaju rad stručnjacima/kinjama na suzbijanju ove pojave.

- Sveprisutno siromaštvo u zemlji, nizak socijalni status porodica i teška materijalna situacija sa kojom se suočavaju domaćinstva su osnovni motivi upuštanja i bavljenja prosjačenjem.

U posljednje vrijeme se zapažan da se djeca sve više zloupotrebljavaju od strane odraslih, čak i svojih roditelja kako zbog eksploatacije kao vida visoke zarade organizatora prosjačenja, tako i kao način obejbjeđenja egzistencije za cijelu porodicu.

- Međusobna saradnja institucija sistema sa NVO nije adekvatna.

Neophodno je produbljivati saradnju koordinirano uvezanim aktivnostima sa jasno definisanim ulogama i odgovornostima u zajedničkom djelovanju na suzbijanju i prevenciji prosjačenja djece.

Iz prezentiranih zaključaka Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH kroz svoje kratkoročne i dugoročne aktivnosti će:

- zagovarati uspostavljanje dnevnih centara za djecu zatečenu u prosjačenju u svim općinama u BiH u kojima je ta pojava izražena;
- zagovarati uspostavljanja prihvatnih stanica za djecu i omladinu zatečenu u skitnji i prosjačenju;
- zagovarati izmjene propisa u oblasti socijalne zaštite u cilju da se osobama zatečenim u prosjačenju odmah uskraćuju socijalna davanja, a u praksi afirmirati potrebu za pojačanim nadzorom u porodicama iz kojih su regrutirana djeca za prosjačenje i pružanja profesionalne pomoći takvim porodicama;
- u oblasti Krivičnog prava zagovarati izmjene zakona, te prosjačenje tretirati kao oblik krivičnog djela trgovine ljudima;
- zagovarati primjenu Strategije za suzbijanje i prevenciju prosjačenja djece, uz uključivanje i koordinaciju institucija vlasti na svim nivoima u BiH;
- svoju saradnju sa nevladinim sektorom afirmirati kao pozitivan primjer za ostale organe vlasti u BiH pri čemu će naglasiti potrebu kritičkog pristupa problemu i potrebi jedinstvenog djelovanja svih subjekata u čijoj je nadležnosti bilo koji segment djelovanja u toj oblasti;
- kontinuirano raditi na promjeni svijesti kroz edukaciju javnosti, naročito roditelja i djece kroz posjete obrazovnim institucijama, medijske i druge kampanje

Literatura

- Istraživanje o nasilju nad djecom u Bosni i Hercegovini, Save the Children Norway i UNICEF, 2004.
- Djeca progovaraju - Šta utiče na trgovinu djecom u Jugoistočnoj Evropi, Izvještaj iz Bosne i Hercegovine maj 2007, Save the Children Norway
- BiH Srednjoročna razvojna strategija (PRSP), Vijeće ministara BiH, Vlada FBiH. i saradnici, 2004.
- Izvještaj nevladinih organizacija i djece o stanju prava djeteta u Bosni i Hercegovini u 2007. godini, NVO "Zdravo da ste" Banjaluka i NVO "Naša djeca", Save the Children Norway, 2008.
- Prof. dr N. Havelka, prof. dr B. Kuzmanović, prof. dr D. Popadić, Metode i tehnike socijalnopsiholoških istraživanja, Centar za primenjenu psihologiju, Beograd, 2008.

Prilog

Tabela 21. institucije i NVO kojima su upućeni upitnici (boldirane su one institucije/ NVO koji su se odazvale i učestvovala u istraživanju)

INSTITUCIJE SISTEMA

Ministarstvo zdravstva rada i socijalne politike HNK
Ministar.za rad, socijalnu politiku, raseljena lica I izbjeglice, Sarajevski kanton
Ministarstvo obrazov.i nauke Kantona Sarajevo
Federalno ministarstvo rada I socijalne politike
Ministarstvo za rad i socijalnu politiku, Tuzlanski kanton
Ministarstvo unutrašnjih poslova Mostar
Ministarstvo unutrašnjih poslova Sarajevo
Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke
Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova
Ministarstvo sigurnosti BiH
Centar javne bezbjednosti Banjaluka
MUP RS
MUP Tuzla
Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH
Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta, Tuzlanski kanton
Ministarstvo prosvjete, znanosti, kulture i sporta HNK
Ministarstvo prosvjete i kulture RS
Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite RS
Ministarstvo za porodicu, omladinu i sport RS
Savjet za djecu RS
JU Kantonalni centar za socijalni rad Sarajevo
Centar za socijalni rad Banjaluka
Centar za socijalni rad Mostar
Centar za socijalni rad Tuzla

NEVLADINE ORGANIZACIJE

Udruženje za pomoć MNRL Banjaluka
NVO "Zdravo da ste" Banjaluka
NVO "Helsinški parlament građana", Banjaluka
NVO "Udružene žene" Banjaluka
NVO "Partner" Banjaluka
NVO "Savez paraplegičara" Banjaluka
NVO "Prijatelji" Banjaluka
Savez defektologa Banjaluka
NVO "Centar za obrazovne inicijative "Step by step" Sarajevo
NVO "Centar za promociju civilnog društva" Sarajevo
NVO "Helsinški komitet za ljudska prava u BiH" Sarajevo
NVO "Žene ženama" Sarajevo
NVO "Attaris-vratite nam osmjech" Sarajevo
ROMAS - romska omladinska asocijacija Sarajevo
NVO "Budimo aktivni" Sarajevo
Romski informativni centar Sarajevo
NVO "Djeca - stubovi svijeta" Sarajevo
NVO "Naša djeca"
NVO "Demokratski omladinski pokret" Sarajevo
NVO "Biro za ljudska prava" Tuzla
NVO "Forum građana Tuzle" Tuzla
Udruženje žena Romkinja "BOLJA BUDUĆNOST" Tuzla
NVO "Helsinški parlament građana Tuzle" Tuzla
EUROROM TUZLA- Centar za podršku,inform.i zajednič. djelovanje romskih NVO
NVO "Evropski put Roma" Tuzla
NVO "Centar civilnih inicijativa" Tuzla
NVO "Žena BiH" Mostar
NVO "Međunarodni forum Bosna-Mostarski regionalni centar" Mostar
NVO "Centar za unapređenje ljudskih prava i demokratije" Mostar
NVO "Zemlja djece" Tuzla

Institucija ombudsmena/ombudsmana
za ljudska prava Bosne i Hercegovine

Институција омбудсмeна/омбудсмана
за људска права Босне и Херцеговине

u saradnji sa

Save the Children
Norway

Banjaluka / Sarajevo, 2009. godine